

РОЗБУДОВА СПРАВЕДЛИВОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ РИЗИКІВ ДЕЗІНТЕГРАЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

Обґрунтовано, що справедливість не є статичним або універсальним поняттям, а повинна розглядатися як динамічний процес адаптації до нових політичних, економічних і соціальних реалій. У цьому контексті пропонується низка практичних механізмів забезпечення принципу справедливості у трьох взаємопов'язаних сферах – політичній, економічній та соціальній.

Автор доводить, що майбутня стабільність та консолідованість України напряму залежать від здатності держави забезпечити принцип справедливості не лише через правові механізми, а й через політичну волю, комунікацію та включення громадян у спільну мету відновлення країни. Побудова суспільства, заснованого на принципі «рівної участі», виступає ключем до збереження довіри між владою і народом та є основою успішного переходу від стану війни до сталого розвитку.

Ключові слова: *справедливість, справедливе суспільство, залученість, консенсус, принцип рівної участі, війна.*

Volotek Igor. Development of a just society in the conditions of risks of disintegration during military conflict

The article argues that justice is not a static or universal concept but should be considered as a dynamic process of adaptation to new political, economic and social realities. In this context, several practical mechanisms are proposed to ensure the principle of justice in three interrelated spheres: political, economic and social.

The author argues that the future stability and consolidation of Ukraine directly depend on the state's ability to ensure the principle of justice not only through legal mechanisms, but also through political will, communication and inclusion of citizens in the common goal of restoring the country. Building a society based on the principle of "equal participation" is the key to maintaining trust between the authorities and the people and is the basis for a successful transition from a state of war to sustainable development.

Key words: justice, fair society, involvement, consensus, principle of equal participation, war.

Постановка проблеми. Питання справедливості відіграє ключову роль у побудові громадянського суспільства української нації. Даний термін в широкому сенсі є наріжним каменем у відносинах між різними соціальними групами, суспільством та політичними діячами, підґрунтям формування соціального договору. Запит на справедливість був першопричиною («спусковим гачком») революційних та суспільних потрясінь, порушення принципу справедливості призводило до нівелювання соціального договору, створювало зворотній ефект у формі правового та політичного нігілізму як реакційний механізм на відсутність принципу справедливості або його ігнорування. При цьому апелювання до справедливості нерідко стає інструментом маніпуляції політичних акторів в умовах політичної конкуренції, розмиваючи не до кінця сформований консенсус в українській нації щодо самої сутності поняття справедливості та принципів його застосування. В поточних умовах українське суспільство проходить випробування деконструкції та фрагментації, формування міграційної політики в умовах невизначеності та туманності перспектив розвитку, що фрагментує суспільство по багатьом факторам, що, в свою чергу, закладає підґрунтя щодо майбутньої проблематики у вигляді напруженості всередині суспільства між його частинами, що поглиблюється в період війни. Тривалість воєнних дій буде тільки загострювати вказані проблеми через деконсолідацію суспільства. Дана динаміка подій вимагає проактивно вирішувати дану проблематику або закладати механізми вирішення, частково задовольняючи запит на справедливість, особливо в умовах поглиблення економічних та безпекових проблем.

Мета та завдання. Метою статті є пошук підходів/моделей для нівелювання або мінімізації чинників дезинтеграції українського суспільства під час воєнних дій та пропозиції щодо виходу з війни з точки зору дотримання принципу справедливості через механізми в політичній, економічній, соціальній та військовій сферах, що мають прикладний характер.

Виклад основного матеріалу. Запит українського суспільства на забезпечення принципу справедливості досить часто

поставав причиною для його дезінтеграції. Ретроспективний погляд на події двох останніх революцій, що проходили на території України та мали визначальний характер для подальшого розвитку країни, а саме: Революції Гідності 2013-2014 рр. та Помаранчевої Революції 2003-2004 рр., вказує на те, що основним запитом суспільства, який ескалював конфлікт між суспільством та владою, був запит на справедливість: справедливість у прийнятті рішень, справедливість у праві вибору, справедливість у визначенні об'єктивної реальності та неможливості її спотворення тощо. Тому забезпечення принципу справедливості є наріжним каменем побудови соціального договору між владними органами, політичною системою та суспільством, що відіграватиме визначальну роль у післявоєнній відбудові України. Дане завдання є надважливим та неймовірно складним, яке неможливо буде ігнорувати і яка може мати не менші ризики для унітарності країни, ніж агресія зовнішнього ворога. Наразі, при штучній дезінтеграції різних сегментів суспільства між собою, важливо закласти підґрунтя побудови справедливого суспільства, в тому числі з точки зору залученості у збереженні української державності, що знаходиться під великим ризиком, співмірним із ризиками, з якими стикалося військово-політичне керівництво країни часів визвольних змагань 1917-1922 рр., коли не останню роль відіграло саме штучне розшматування українського суспільства, яке слугувало зменшенню обороноздатності (не тільки військовому) проти зовнішніх ворогів та чинників.

Воєнний стан багаторазово поглиблює цю проблематику, тенденцію чого вже можна опосередковано побачити в результатах опитування громадян на *Рис. 1* та *Рис. 2*. [1, с. 46]. Опитування громадян (червень 2024 року) відображають негативний тренд настроїв населення після національного підйому на тлі початку визвольної боротьби під час військової агресії РФ проти Української держави. Даний тренд вказує на недовіру щодо можливості забезпечення ефективності держави публічною владою з боку суспільства. Це є наслідком низької якості комунікації із суспільством, а також може вказувати на неможливість забезпечення принципу справедливості та/або системні проблеми в донесенні інформації щодо мотивів тих чи інших рішень.

Рис. 1

Рис. 2

Важливим аспектом порушення принципу справедливості є відсутність еквівалентності залучення в безпекову сферу. Простіше кажучи, громадяни мають кардинально різний ступінь участі у протидії агресії РФ, додатково цю проблематику поглиблює суттєвий міграційний відтік, що має безліч прикладів як легітимного, так і нелегітимного перетину кордону. Ця проблема настільки нагальна, що у суспільних науках вже широко використовується термін «воєнні мігранти» щодо українських громадян, міграція яких була спровокована воєнними діями [1, с. 346]. Станом на серпень 2024 року в Польщі перебували 976 тис. українських мігрантів [1, с. 348], з яких тільки повнолітніх чоловіків близько 161 тисячі осіб.

Наразі є невеликий прошарок населення, який добровільно долучається до служби або допомоги Силам Оборони, інші громадяни намагаються створювати ілюзію нормального життя, продовжуючи підтримувати звичний спосіб життя із поправкою на безпекові компоненти або свідомо уникаючи залученості, в т.ч. через міграцію в інші країни. Це є в т.ч. наслідком несформованого консенсусу всередині держави щодо залученості громадян у безпековий компонент країни та не сформульований концепт справедливості.

Відсутність напруженості в суспільстві, що може породжуватись різним рівнем залученості, пов'язаним, на нашу думку, з існуванням різних сегментів суспільства в «паралельних реальностях», які практично між собою не перетинаються, створюючи соціальні та інформаційні бульбашки із низьким ступенем інтеграції між собою. Дедалі менше громадян стежать за потребами військових, які озвучують різноманітні волонтерські групи, та беруть участь у зборах допомоги. Значно розбігаються інтереси громадян, які були змушені мігрувати по території України або ж виїхати за кордон та тими, які залишилися вдома. Військових з передової вражає мирна буденність тилкових міст, де ознаки війни майже відсутні. При цьому ця інтеграція в майбутньому відбуватиметься «насильницьким» шляхом під час виходу з воєнного стану, наступного етапу заморозки конфлікту або його припинення, що стане початком ескалації напруженості в суспільстві у випадку відсутності чіткої та формалізованої політичної стратегії забезпечення принципу справедливості під час війни та моделі виходу з неї, що має трансформуватись або адаптуватись під подальшу зміну політичного ландшафту українського суспільства, що матиме низку етнічних, культурних, економічних, соціальних викликів. При цьому ця стратегія міститиме безліч контраверсійних питань, які неможливо вирішити, не зачіпаючи інтересів якоїсь групи населення. В цьому випадку обмежитися просто візією без прикладних інструментів буде недостатньо для врегулювання наростаючих соціальних та політичних суперечностей.

На нашу думку, справедливість не є абсолютною або еталонною категорією, вона скоріше походить на шлях пошуку оптимальних моделей та форм, адаптуючись під нові виклики часу або обставин. В такому контексті будь-яка модель, навіть оптимальна на поточний момент, не може мати статичного характеру, оскільки з плином часом вона втрачає свою актуальність, доречність та адаптивність. В такому розрізі поняття справедливості має динамічний характер та повинно мати можливість адаптації для підвищення рівня акцепту з боку суспільства. В даній статті наведені прикладні моделі можливості використання певного концепту, який, з нашої точки зору, допоможе дотримуватись принципу справедливості в контексті залученості населення у Війні за Незалежність України [2]. Дж. Ролз приділяє окрему увагу політичній справедливості,

яку насамперед розуміє як «справедливість конституції», для якої найважливішим є «принцип рівної участі» [3, с. 194], що перетинається з проблематикою теми даної статті. Волонтери, військові та інші елементи пасіонарної частини суспільства дедалі більше апелюють до поняття справедливості, яким має керуватися публічна влада та військово-політичне керівництво в питанні залученості в оборонні дії країни.

Спроба пошуку моделей для забезпечення принципу справедливості були поділені на три блоки по сферах застосування: політична сфера, економічна сфера та сфера соціального напрямку.

У політичній сфері одні з основних викликів пов'язані з реінтеграцією громадян у випадку деокупації територій. У 2022 році був прийнятий закон, що посилює відповідальність за колабораційну діяльність [4]. При цьому цей закон не регулює питання реінтеграції громадян, які стали «заручниками» на окупованій території, не займалися колабораційною діяльністю, але змушені платити податки на тій території, влаштовуватися на роботу, бути частиною суспільства на окупованій території, оформляти місцеве «громадянство». Частина із цих людей досі мають українські паспорти та у випадку деокупації відновлять користування ними або відновлять через втрату. При цьому такі громадяни наразі є об'єктами російської пропаганди, яка закладає підґрунтя подальшим політичним та соціальним проблемам, що матимуть місце навіть при повному відновленні контролю України над територією зразка 1991 року. Не вводячи певних обмежень та порядку відновлення громадянства, подібна реінтеграція матиме нищівний вплив на суспільну єдність та унітарність держави, що є критичним у контексті збереження суверенітету. З нашої точки зору, у випадку реінтеграції територій та відновлення українського громадянства людьми, які перебували під окупацією, вони мають проходити порядок набуття громадянства в спрощеному режимі, але з обмеженням участі у загальнонаціональних виборах. Це обмеження має діяти впродовж терміну, еквівалентному часу перебування під окупацією, та бути знято із обов'язковим складанням іспитів на знання української мови та історії України. Дані обмеження потенційно можуть мати певний резонанс серед тих громадян, які будуть відновлювати громадянство, також можливі складні консультації з європейськими країнами та

наднаціональними інституціями (наприклад, ЄСПЛ), який будуть категоризувати це як прояв обмежень прав людини. При цьому в даному контексті важливі два аспекти:

– збереження державності та суверенітету під час та по закінченні активної фази війни є набагато більш пріоритетним, ніж «схвалення» європейських інституцій, і заведення в політичний ландшафт громадян, які стали та продовжують бути жертвами російської пропаганди, суттєво вплине на вектор розвитку нашої держави та монолітність суспільства;

– наразі можна відзначити «дрейф» у багатьох країнах, особливо європейських, у бік правих поглядів, що оцінюється як реакційний механізм європейських націй на зовнішні загрози суверенітету країн, не виключаючи можливу пряму військову агресію. Дана тенденція дістає відображення у набутті популярності правих та правопопулістських сил. На прикладі виборів до парламенту Франції: у проміжку між 2007 та 2024 роками праві партії невпинно збільшували свій відсоток за результатами голосування з 4,29% у 2007 році до 33,21% у 2024 році [5, 6, 7, 8, 9]. Вказана тенденція буде також «калібрувати» рішення наднаціональних інституцій, у т.ч. ЄСПЛ, в розрізі нових політичних реалій сучасного світу під час вже реальних військових загроз.

Важливим аспектом політичної стабільності виходу з воєнного стану є необхідність впровадження системи загальнонаціональних партій для уникнення фрагментації українського політичного поля, прибираючи локальних «феодальних» гравців, які розглядають політичну боротьбу виключно в розрізі захисту власних бізнес інтересів в рамках конкретного регіону країни.

Економічна сфера діяльності є досить болочою для реалізації, оскільки економічні фактори, особливо у сфері застосування податкової політики, дають моментальний ефект, який, відповідно, може мати швидку реакцію суспільства. Зазвичай нові податки або податкові пільги жваво обговорюються в суспільстві, найчастіше – з негативною конотацією, оскільки не відповідають баченню принципу справедливості під оптикою конкретного індивіда. Дану сферу важливо супроводжувати інформаційною кампанією для обґрунтування цілей перед громадянським суспільством, із застосуванням публічних обговорень для максимального сприйняття суспільством.

Наразі держава та публічна влада займають досить пасивну позицію щодо пасіонарної частини населення, певним чином експлуатуючи суспільний та волонтерський ресурс як додаткове джерело підтримки стабільності держави, не створюючи при цьому економічних засад підтримки або мотивування даного прошарку населення, натомість не мінімізуючи наперед ризиків суперечностей між різними групами суспільства. З нашої точки зору, державна участь у стимулюванні активної частини населення буде в т.ч. забезпечувати принцип справедливості крізь призму балансування відносин у суспільстві в контексті подальшого політичного розвитку.

Політичний вектор державної влади має заохочувати та підтримувати ті верстви населення, які в перші дні війни й дотепер перебрали на себе частину державних функцій (забезпечення армії, допомога в евакуації людей та тварин із зон бойового зіткнення, продовольче та медичне забезпечення вразливих верств населення тощо), а також бізнес, який наразі переорієнтувався на мілітарний сегмент або фінансово допомагає в реалізації мілітарних, соціальних, медичних та суспільних програм (соціально відповідальний бізнес).

Економічна політика має включати:

– податкові пільги для активних учасників фінансової допомоги для різних сегментів (військовий, медичний, соціальний, оборонний), за умови сплати в т.ч. військового збору. Дана програма може бути реалізована у вигляді накопичувального фонду (депозитна/ваучерна програма), що еквівалентний пожертвам/донатам/вкладенням громадянина протягом воєнного стану та може бути використаний по закінченні воєнного стану у приватних цілях (погашення кредитів, оплата освітніх програм, часткове погашення витрат для купівлі нерухомості тощо).

– порядок регулювання податкової політики для громадян, що не сплачували військового збору протягом дії воєнного стану (в т.ч. через перебування за кордоном). Для таких громадян має бути передбачений спеціальний податковий режим у вигляді подвійного військового збору на період, еквівалентний періоду відсутності таких перерахувань, для компенсації пропущеного періоду та забезпечення вирівнювання з іншими громадянами, які перебували на території України під час воєнного стану (принцип рівної участі).

– залишається невирішеним питання громадян, які на поточний момент не бачать свого майбутнього разом з Українською державою, в такому випадку необхідно спростити можливість реалізації власних активів у віддаленому режимі (через консульські представництва), при цьому митні витрати мають бути значно підвищені для такого роду операцій (не менше 50% від ринкової вартості активу).

– податкові «канікули» після завершення воєнного стану для соціально відповідального бізнесу. Даний період може бути еквівалентним доведеним вкладенням у благодійні фонди, фінансуванню державних і не тільки програм тощо. Дана ініціатива допоможе також стимулювати менш активні бізнеси, які розглядатимуть допомогу державі не як безповоротні пожертви, а як інвестування в майбутнє країни із поверненням вкладених коштів через податкові пільги.

– система соціальних виплат для військових, військових медиків після закінчення воєнного стану, що має включати не «принизливі» виплати прожиткового мінімуму, а виплати, еквівалентні ринковим заробітним платам, для можливості повноцінної інтеграції в суспільство, включаючи додаткові надбавки для людей з обмеженою мобільністю та/або іншими вадами, отриманими в результаті долучення до Сил Оборони, для нівелювання або мінімізації різниці у фізичних здібностях.

Третім напрямом, який пропонується до розробки та подальшої імплементації, є соціальний напрям у контексті політичної справедливості. Наразі в країні не сформований та не формалізований владою політичний консенсус в плані принципів та порядку залученості в оборонних діях членів суспільства (в тому чи іншому вигляді). Пропонується до впровадження декілька кроків:

– поглиблений перепис населення із повторним проходженням оновлення даних для формування повного переліку громадян, у т.ч. тих, які перебувають за кордоном;

– під час оновлення даних проходження фізичного огляду (ВЛК), психологічного тесту та загального інтерв'ю для категоризації військовозобов'язаних (далі – ВЗ) залежно від психологічних, емоційних, фізичних, професійних та інших навичок;

– формування пріоритетизації ВЗ залежно від стратегічного бачення розвитку держави (за кваліфікаціями/ податковими надхо-

дженнями / науковими ступеннями / наявності бюджетоформуючих бізнесів тощо);

– усі ВЗ мають пройти військову підготовку протягом наступних трьох років (в т.ч. жінки) із фокусом на отримання або поглиблення кваліфікацій згідно із наданою категорією із подальшим щорічним оновленням отриманих знань/навичок. На період проходження військової підготовки зберігається робоче місце за аналогією із мобілізацією працівника;

– проведення мобілізаційних заходів, що дозволить сформувати боєздатні Сили Оборони, із можливістю регулярних ротаций та відпусток для військових та медиків. Наразі серед військових дедалі більше апеляцій до військово-політичного керівництва саме в контексті необхідності забезпечення принципу справедливості та залученості всієї нації;

– соціальна мобілізація населення, яка не підпадає під перші пріоритети, для виконання небойових завдань (побудова оборонних споруд, роботи на підприємствах оборонного спрямування, робота/допомога в медичних центрах тощо), для максимального рівня залученості громадян та зниження напруженості в суспільстві через нерівноцінний рівень залученості в оборонні дії.

Наприкінці 2024 року Президентом України у Верховній Раді України був представлений План внутрішньої стійкості України [10], який містить основні стратегічні напрями фокусу держави щодо подальшого розвитку. Цей План можна вважати певною візією, що має надалі бути каскадована на нижчі ланки виконавчої влади та інші профільні державні інституції, що мають надати даній візії прикладного характеру. Однак слабкими сторонами визначеної візії є відсутність чіткої стратегії щодо конкретних пунктів Плану, що може залишитися виключно декларативним, не до кінця сформульованим набором привабливих словосполучень, що приречені залишитися виключно на папері або в політичних заявах. Завдання державного апарату - сформулювати стратегію розвитку держави в контексті наявних та майбутніх викликів, зволікання з чим може мати катастрофічні наслідки. В. Залужний в одній з останніх статей досить обережно вказував на відсутність (недосконалість) політичної мети війни [11]. З нашої точки зору, цю думку варто масштабувати для формування стратегії держави в частині формування мети війни, рівності участі в ній громадян-

ського суспільства та формування інструментів та форм, які б відповідали принципу справедливості та запобігали б дезінтеграційним тенденціям у суспільстві.

Висновки. Проблематика справедливості у контексті воєнного стану та повоєнного відновлення України набуває особливого значення як чинник збереження єдності нації та політичної стабільності. Запит на справедливість був і залишається рушійною силою суспільних трансформацій, а в сучасних умовах війни – стає критичним елементом соціального договору між державою та громадянами. Відсутність рівномірної залученості населення до оборонних процесів, економічна нерівність, міграційні розриви та інформаційна ізоляція різних соціальних груп створюють ризики фрагментації суспільства, які у повоєнний період можуть перерости в масштабні соціально-політичні конфлікти.

1. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024: Колективна монографія / С. Дембійський, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. Є. Головахи, С. Дембійського. Київ: Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с. 2. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу: Закон України № 4579-IX від 21.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-IX#Text>. 3. Rawls J. A Theory of Justice: revised edition, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, Belknap Press, 1999. 560 p. 4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України № 2108-IX від 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>. 5. 2007 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2007_French_legislative_election. 6. 2012 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2012_French_legislative_election. 7. 2017 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2017_French_legislative_election. 8. 2022 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2022_French_legislative_election. 9. 2024 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2024_French_legislative_election. 10. Володимир Зеленський представив План внутрішньої стійкості України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-predstaviv-plan-vnutrishnoyi-stijkosti-u-94505>. 11. Політика і війна. Реальність проти очікування. Колонка Валерія Залужного: Liga.net. URL: <https://www.liga.net/ua/politics/opinion/polityka-i-viyna-realnist-proty-ochikuvannia>.

References

1. Ukrainiske suspilstvo v umovakh viiny. Rik 2024: Kolektyvna monohrafiia / S. Dembitskyi, O. Zlobina, N. Kostenko ta in.; za red. chlen.-kor. NAN Ukrainy, d. filos. n. Ye. Holovakhy, chlen.-kor. NAN Ukrainy, d. sots. n. S. Dembitskoho. Kyiv: Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy, 2024. 450 s. 2. Pro zasady derzhavnoi polityky natsional'noi pam'iaty Ukrainського narodu: Zakon Ukrai'ny № 4579-IX vid 21.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-IX#Text>.
3. Rawls J. A Theory of Justice: revised edition, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, Belknap Press, 1999. 560 p. 4. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo vstanovlennia kryminal'noi vidpovidal'nosti za kolabordiynu diial'nist': Zakon Ukrayiny № 2108-IX vid 03.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.
5. 2007 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2007_French_legislative_election.
6. 2012 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2012_French_legislative_election.
7. 2017 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2017_French_legislative_election.
8. 2022 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2022_French_legislative_election.
9. 2024 French legislative election: Wikipedia: The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/2024_French_legislative_election.
10. Volodymyr Zelenskyy Presented Ukraine's Internal Resilience Plan. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-predstaviv-plan-vnutrishnoyi-stijkosti-u-94505>.
11. Politics and War. Reality vs Expectations: Liga.net. URL: <https://www.liga.net/ua/politics/opinion/polityka-i-viy-na-realnist-prot-y-ochikuvannia>

Volotek Igor. Development of a just society in the conditions of risks of disintegration during military conflict

The article argues that justice should not be perceived as a static, fixed, or universally applicable concept; rather, it must be understood as a dynamic and evolving process that continually adapts to new political, economic, and social realities. Emphasizing this adaptive nature, the study highlights that societies undergoing rapid transformation – particularly those experiencing conflict or post-conflict recovery – require more flexible and context-sensitive approaches to defining and implementing justice. Within this framework, the article proposes several practical mechanisms aimed at strengthening the principle of justice across three interdependent spheres: political, economic, and social. These mechanisms include improving institutional responsiveness, reducing inequality through targeted economic policies, and fostering social cohesion by promoting inclusive dialogue and participation.

The author further argues that the long-term stability, resilience, and consolidation of Ukraine depend directly on the state's capacity to uphold the

principle of justice not only through formal legal instruments, but also through political will, transparent communication, and genuine citizen engagement in the shared national objective of recovery and reconstruction. The article maintains that building a society grounded in the principle of “equal participation” is essential for sustaining public trust in government institutions and for ensuring that all groups feel represented and valued. Such an approach forms the foundation for a successful transition from a state of war to a stable and sustainable model of development, where justice becomes both a guiding value and a practical tool for shaping Ukraine’s future.

Key words: justice, fair society, involvement, consensus, principle of equal participation, war, consolidation.